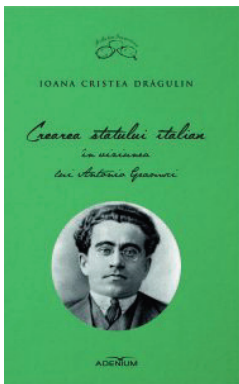

RECENZII

Ioana Cristea Drăgulin, *Crearea statului Italian în viziunea lui Antonio Gramsci*

(Ioana Cristea Drăgulin, *Antonio Gramsci's Vision on the Creation of the Modern Italian State*)

Ioana Cristea Drăgulin, *Crearea statului Italian în viziunea lui Antonio Gramsci*, Adenium, Iași, 2016

În anul 2015 Ioana Cristea Drăgulin și-a susținut public teza de doctorat, devenind doctor în științe politice, Facultatea de Științe Politice, Universitatea București, titlul tezei sale de doctorat fiind *Il Risorgimento în viziunea lui Antonio Gramsci*. Un an mai târziu, doamna Drăgulin a publicat o parte din teza de doctorat

cu titlul, *Crearea statului italian în viziunea lui Antonio Gramsci*, la Editura Adenium din Iași. La lansarea cărții, în vara acestui an, în cadrul Târgului de carte Bookfest, au participat profesorii Daniel Șandru, Sabin Drăgulin, precum și specialistul italian în teoria gramsciană, profesorul Angelo Chielli. Volumul doamnei Drăgulin este structurat pe trei capitole, examinând critic ideile autorului sard cu privire la unificarea statului italian. În *Quaderni del Carcere (Caietele din închisoare)*, Gramsci a analizat problemele societății meridionale cu care s-a confruntat întreaga perioadă risorgimentală. Reflecțiile teoreticianului au influențat gândirea de stânga, după publicarea operei sale, după cel de-al Doilea Război Mondial.

Ioana Cristea Drăgulin, specialistă în opera gramsciană, cercetează demersul teoreticianului și militantului Antonio Gramsci (a fost primul secretar general al Partidului Comunist

din Italia) cu instrumentele științei politice, folosind un aparat critic și conceptual modern. Autorul sard analizează perioada risorgimentală și identifică mecanismele care au stat la baza fondării statului și națiunii italiene. Considerat a fi de specialiști cel mai important teoretician al stângii italiene, Gramsci critică modul în care s-a realizat unificarea teritoriilor italiene. Autorul sard investighează etapele procesului de unificare numit *Risorgimento* și introduce conceptul de *bloc istorico-cultural* pentru a explica modalitatea prin care s-a realizat unitatea națională. Așa cum s-a arătat și pe parcursul lucrării acest *bloc* a fost alcătuit din aristocrația meridională și burghezia industrială piemonteză, fapt care a dus la excluderea țăranilor din procesul de unificare al Italiei. De aceea, procesul de unificare nu a fost un proces organic, așa cum ar fi trebuit să fie în concepția lui Gramsci, ci a fost creația geniului contelui de Cavour care, prin opera sa ministerială, a creat statul italian.

Chestiunea meridională pune în lumină actualitatea societății italiene, și anume, raportul nord-sud. Autorul sard arată faptul că, după unificare, nordul și-a continuat procesul de industrializare, iar burghezia capitalistă și-a consolidat hegemonia, iar sudul a fost obligat să cunoască o stare de subdezvoltare, apariția statului național defavorizând spațiul meridional. De aceea Antonio Gramsci concluzionează că Risorgimento-ul a eșuat, în acest fel, sudul a rămas la stadiul de regiune agrară și sursă de materii prime pentru industria din nord. Alianța dintre moderații din

nord și latifundiarilor din sud a condus la eliminarea elitelor feudale din Regatul celor două Sicilii. Astfel, s-a realizat și continuat hegemonia nordului asupra sudului. Cauzele apariției fascismului în Italia, în viziunea lui Gramsci, se datorează eșecului proiectului de unificare teritorială, în contextul în care modelul liberal piemontez s-a impus cu forța, prin măsuri administrative. Modalitatea menținerii acestei hegemonii în plan politic a fost impunerea transformismului datorită imobilismului elitelor politice moderate care aveau mentalități conservatoare preferând să modernizeze statul prin intermediul unei revoluții pasive sau revoluții fără revoluție.

Istoriografia meridională a criticat rezultatele procesului de unificare, însă Antonio Gramsci a fost cel care a surprins faptul că forțele din interiorul Partidului Acțiunii nu au știut și nu au vrut să devină revoluționare eșuând astfel să devină hegemonie. Și asta deoarece forțele modernizatoare au refuzat să se alieze cu masele rurale din spațiul meridional prin refuzul promovării reformei agrare. Eșecul, în opinia lui Gramsci se datorează faptului că intelectualii au preferat să devină agenți de influență de moderaților. Pentru a răspunde acestei provocări autorul sard propune crearea unui nou tip de intelectuali cu orientări de stânga, așa numiții *intelectuali organici*, scopul fiind acela de a integra masele în cadrul mișcării comuniste.

A doua parte a volumului *Crearea statului italian în viziunea lui Antonio*

Gramsci al Ioanei Cristea Drăgulin, analizează categoriile fundamentale pe care autorul le folosește în cadrul *Caietelor din închisoare* cu privire la crearea statului italian.

După Primul Război Mondial, socialiștii și comuniștii și-au intensificat critica la adresa regimului burghez piemontez, iar Gramsci susținea că democrația reprezentativă și-a încheiat misiunea, deoarece puterea politică era deținută de o clasă politică declasată și îmbătrânită, care nu dorea să accepte noile realități reprezentate prin apariția unei noi clase; proletariatul, fapt care a determinat dezechilibrul instituțional la nivel statal. Lipsa votului universal, contradicțiile culturale, politice și economice puteau fi rezolvate prin intermediul statului socialist întrucipat de democrația populară. Autorul devine critic din interiorul socialiștilor, amendați pentru pasivitatea cu privire la ordinea capitalistă și pentru acceptarea economiei burgheze, crezând în democrația reprezentativă și regimul parlamentar, devenind astfel parte a sistemului politic italian, atitudine care a avut ca efect blocarea acțiunii de tip revoluționar.

Gramsci întrevide hegemonia proletariatului prin impunerea conducerii revoluționare de către clasa muncitoare, prin intermediul alianțelor dintre muncitorii din nord și țărani din sud împotriva capitalismului și a statului burghez. După Gramsci, impunerea hegemoniei politice a proletariatului în vederea preluării puterii devine condiția esențială. Influențele leninismului asupra

gândirii lui Gramsci sunt surprinse de Ioana Cristea Drăgulin prin analize atent elaborate atunci când este prezentat conceptul de dictatură a proletariatului. Astfel, conflictul dintre clase conduce la *hegemonia politică* prin care grupurile sunt reduse la tăcere prin intermediul forței sau al *revoluției active*, pe modelul iacobinismului.

Așa cum am arătat mai sus, Gramsci analizează termenul de intelectual pornind de la realitatea că, în perioada risorgimentală, intelectualul s-a aliat din punct de vedere economic cu moderații, devenind un agent al hegemoniei acestora, în loc să devină promotorul ideii de revoluție. Gramsci introduce conceptul de *intelectual organic* ca alternativă la intelectualul de tip burghez. Teoreticianul sard îi critică intelectualii italieni pentru că au eșuat în încercarea de a se transforma într-un grup hegemon, iar acesta se datorează faptului că nu au avut legături strânse cu masele. Transformismul este criticat de Gramsci deoarece este sistemul de putere specific spațiului politic italian de până la izbucnirea războiului. Autorul sard consideră că acesta nu a oferit o alternativă politică, deoarece puterea s-a concentrat în mâinile grupurilor politice. Acestea au dezvoltat rețele clientelare în vederea menținerii guvernelor burgheze la putere. Instituțiile statului au devenit supape ale consesului politic și electoral, prin care guvernul controla forțele politice de opoziție. Subordonarea aparatului administrativ al statului a caracterizat transformismul,

devenind vârful de lance al sistemului politic italian. Pentru Gramsci, transformismul este sinonim corupției parlamentare, oferind ca exemplu guvernarea Giolitti, care a falimentat politic statul prin fabricarea rețelelor politice clientelare meridionale. Transformismul a dus la divizarea stângii, care a refuzat „regulile”, însă guvernarea Depretis a atras grupurile socialiste, iar efectul a constat în lipsa de alternativă datorată impunerii sistemului politic piemontez. Gramsci critică statul italian pentru introducerea demagogiei în discursul politic, considerând că modernizarea instituțiilor a lipsit până la izbucnirea Primului Război Mondial.

Ioana Cristea Drăgulin analizează critic termenii gramscieni ai *revoluției pasive* sau ai *revoluției fără revoluție* ca parte a fenomenului risorgimental. Astfel, Gramsci pune în lumină faptul că idealurile revoluției napolitane nu au apărut ca urmare a voinței populației meridionale, ci drept rezultat cultural extern, deoarece au lipsit masele care să asigure victoria revoluției, neputându-se realiza masa critică. Elitele naționale nu au inclus masele meridionale în procesul risorgimental, scopul fiind reprezentat de menținerea dominației și, în acest fel, o revoluție de tip iacobin nu a fost posibilă în Italia. Fiind respinsă de moderați și liberali, văzută ca o revoluție fără revoluție, transformarea elitelor în caste, conform lui Gramsci, s-a conturat pe parcursul procesului de modernizare, când transformismul a fabricat rețeaua clientelară și astfel unificarea

italiană nu s-a produs pe cale revoluționară, considerentele fiind de ordin mercantil și industrial. Gramsci atacă ordinea liberală burgheză argumentând că elita republicană și moderată nu a dorit o revoluție de tip iacobin activă, ci a preferat revoluția pasivă, aplicând reforme lente. Moderații i-au exclus pe catolici, iar radicalii pe meridionali, în prima fază, pentru ca ulterior, intrarea catolicilor în politică să conducă la întărirea regimului liberal. Hegemonia burgheză liberală a impus revoluția pasivă ca formă a transformismului, efectul fiind acela de înlăturare a reprezentanților maselor culturale.

Apariția fascismului este văzut de Gramsci ca fiind rezultatul falimentului ordinii parlamentare burgheze. Presiunea maselor proletare și sărăcirea micii burghezii a permis ascensiunea fascismului, cauza fiind reprezentată de sistemul clientelar și de transformismul elitelor care au impus guvernarea Giolitti. Astfel, fascismul a apărut ca rezultat al reacției foarte slabe a statului, expresie a regimului capitalisto-burghez. Transformismul și clientelismul au paralizat instituțiile statului și au refuzat să respingă acțiunile fasciștilor. Odată cu falimentul instituțiilor statului liberal, fasciștii au cucerit puterea politică cu ajutorul soldaților întorși de pe front, care dispuneau de putere și legitimitate. Astfel, fascismul a reprezentat forma de exprimare a dominației burgheze. Ceea ce nu a reușit stânga a realizat fascismul și anume să angreneze masele în vederea cuceririi puterii politice, dar fără revoluție

activă, prin revoluție pasivă. Gramsci consideră că fasciștii au oprit disoluția statului liberal, deoarece au atacat transformismul în numele recrutării elitelor, adică au oferit burgheziei ascensiunea la pozițiile din stat, eliminând astfel sistemul clientelar. Autorul sard consideră că fascismul nu a declanșat o revoluție de tip iacobin, cu toate că fasciștii promovau preluarea puterii politice pe cale violentă, inamicul fiind burghezul și sistemul reprezentativ al partidelor politice, cu scopul înlăturării regimului democratic, deoarece, în realitate, clasa mijlocie a fost cea care a sprijinit avântul acestora. Nerezolvarea chestiunii meridionale reprezintă păcatul originar al Risorgimento-ului, acesta fiind descris ca o revoluție

pasivă, la fel cum a fost și fascismul pe care Gramsci îl vedea ca pe o restaurație și ca pe o dominație a burgheziei aflate în criză.

Risorgimento a creat condițiile cuceririi puterii politice de către fasciști, prin faptul că a înlăturat masele. Prin triada *hegemonie-transformism-revoluție pasivă*, Gramsci și-a construit critica la adresa fenomenului risorgimental. Astfel, procesul revoluționar nu se poate realiza fără participarea mulțimilor, iar succesul fascismului, imediat după Marele Război, se datorează clientelismului, transformismului și alianței elitelor politice dintre nordul burghez și prosper cu sudul agrar și pauper.

Florin GRECU